

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2007-04-25

UDK 355.40(450.36=163)"1945/1947"

ANGLO-AMERIŠKA POROČILA O DELOVANJU OZNE V JULIJSKI KRAJINI IN VEČJIH ITALIJANSKIH MESTIH OD KONCA VOJNE DO LETA 1947

Blaž TORKAR

Vojaški muzej Slovenske vojske, SI-1210 Ljubljana Šentvid, Koščevo 6
e-mail: blaz.torkar@mors.si

IZVLEČEK

Prispevek ima namen osvetliti vedenje Anglo-Američanov o obveščevalnem delovanju OZNE v Julijski krajini in večjih italijanskih mestih od konca vojne pa do leta 1947. Avtor je analiziral protiobveščevalne podatke anglo-ameriških obveščevalno-varnostnih služb, katerih podatke dobimo v fondu britanskega vojnega ministrstva. Natančneje je predstavljeno, kako so dojeli organizacijo, dejavnost, cilje in vlogo osumljenih pripadnikov OZNE, ki so delovali v večjih italijanskih mestih, Julijski krajini, še posebej pa se prispevek osredotoči na delovanje OZNE v Trstu. Kljub velikemu številu informacij temelji večina podatkov na pomanjkljivi obveščeniosti in napačnih predstavah o dejavnosti OZNE. Vprašljiva je verodostojnost podatkov in analiz ter hkrati zanimiva z vidika, kakšno sliko so si Anglo-Američani ustvarili o aktivnostih OZNE. Ti ocenjujejo, da njene aktivnosti predstavljajo le manjše potencialne grožnje zavezniški vojaški upravi nad Julijsko krajino.

Ključne besede: obveščevalna in protiobveščevalna dejavnost, OZNA, CIC, hladna vojna, Julijska krajina

RAPPORTI ANGLO-AMERICANI SULLE ATTIVITÀ DELL'OZNA (DIVISIONE PER LA TUTELA DEL POPOLO) NELLA VENEZIA GIULIA E NELLE PRINCIPALI CITTÀ ITALIANE DALLA FINE DELLA GUERRA FINO AL 1947

SINTESI

L'articolo vuole far luce sulle conoscenze degli anglo-americani sulle attività di intelligence dell'OZNA (Oddelek za zaščito naroda – Divisione per la tutela del popolo) nella Venezia Giulia e nelle principali città italiane dalla fine della guerra fino al 1947. L'autore analizza i dati di controinformazione dei servizi informativi e di sicurezza anglo-americani, i cui dati sono conservati presso il Ministero della guerra britannico. Viene presentato in dettaglio il modo in cui venivano percepiti l'organizzazione, le attività, gli scopi e il ruolo dei sospetti appartenenti all'OZNA che operavano nelle principali città italiane e nella Venezia Giulia. L'articolo si concentra soprattutto sulle attività dell'OZNA a Trieste. Nonostante il grande numero di informazioni, la maggior parte dei dati si basa su documenti incompleti e concezioni errate sull'attività dell'OZNA. La veridicità dei dati e delle analisi è dubbia e al contempo interessante in quanto ci mostra quale idea si erano fatti gli anglo-americani delle attività dell'OZNA. Questi, infatti, pensavano che le attività della Divisione rappresentassero minacce potenziali di scala minore per l'amministrazione militare degli Alleati nella Venezia Giulia.

Parole chiave: attività di informazione e controinformazione, OZNA, CIC, guerra fredda, Venezia Giulia

UVOD

Obveščevalna dejavnost sodi med najstarejše dejavnosti, s katerimi se je človek ukvarjal, in sicer zaradi specifičnosti svojega dela, ki širši javnosti nikoli ni bila povsem poznana. Glavna značilnost delovanja obveščevalno-varnostnih služb je v tajnosti njihovega dela, ki se kaže v načinu pridobivanja praviloma tajnih podatkov, ki javnosti niso na voljo.

Taka specifičnost dela je veljala tudi za obveščevalno-varnostno dejavnost v okviru narodnoosvobodilnega gibanja (NOG), ki je imelo v različnih delih Jugoslavije različne organizacijske in vsebinske razsežnosti. V Sloveniji je tako od septembra 1941 obstajala Varnostno-obveščevalna služba Osvobodilne fronte (VOS OF), ki je v naslednjih letih razširila svoje delovanje na ozemlje celotne Slovenije in tudi v tujino (Pučnik, 1996, 13–14). Ustanovitev oddelka za inozemstvo v odseku za notranje zadeve marca 1944 je nadaljevala in razširila delo obveščevalnega področja VOS OF in pomenila tudi pričetek pošiljanja obveščevalcev tudi v Italijo. Ti so pridobivali podatke o vojaštvu, oborožitvi, načrtovanih operacijah, legi industrijskih objektov ter prevozi vojaške opreme in materiala. Del podatkov so v času vojne posredovali tudi zaveznikom, saj so bili pomembni za uspeh vojaških operacij na fronti v Italiji in severnem Jadranu (Dornik Šubelj, 1999, 17–18).

Na ta način so nastale podlage za ustanovitev vojaške obveščevalne in protiobveščevalne Organizacije za zaščito naroda (OZNA), ki je imela vsestranske naloge tako na civilnem kot na vojaškem področju. OZNA je nastala 13. maja 1944 z navodilom vrhovnega komandanta Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije (NOV in POS), Tita. Po koncu vojne so bile glavne naloge OZNE, da ohrani pridobitve narodnoosvobodilnega boja, med katerim je bila tudi likvidacija ostankov okupatorskih, kolaboracionističnih in drugih tolup, preprečiti obveščevalno dejavnost in intervenistično delovanje emigracije, predvsem z zahodnimi obveščevalnimi službami (Pučnik, 1996, 95–86).

Prispevek obravnava analizo anglo-ameriških dokumentov in poročil o delovanju OZNE v Italiji od konca druge svetovne vojne do leta 1947. Velika večina teh dokumentov omenja OZNO tudi po letu 1946, čeprav je bila takrat v Jugoslaviji že ustanovljena Uprava državne varnosti (Uprava državne bezbednosti), tako imenovana UDBA. Zahodni zavezniki so v tem času razvili učinkovito protiobveščevalno dejavnost, ki je zagotavljala informacije britanskemu vojnemu ministrstvu (War Office – WO), glavnemu štabu zavezniških sil (Allied Force Headquarters – AFHQ), protiobveščevalnemu oddelku

zavezniškega glavnega štaba (G-2), britanski obveščevalni službi na Bližnjem vzhodu (Security Intelligence Middle East – SIME), protiobveščevalno-varnostnim oddelkom britanske vojske (Field Security Service – FSS), glavnemu štabu britanske vojske (General Headquarters – GHQ), britanski ambasadi v Beogradu, specialni protiobveščevalni službi zaveznikov (Special Counter Intelligence – SCI) ter protiobveščevalnim oddelkom ameriške vojske (Counter-Intelligence Corps – CIC). Gradivo o delovanju OZNE je shranjeno v fondu britanskega vojnega ministrstva (WO 204).¹

Največ podatkov je bilo o organizaciji, delovanju, ciljih in agentih OZNE v Italiji, še posebej na območju Julijske krajine, ki je bilo sporno območje za Italijo in Jugoslavijo. To ozemlje je obsegalo ozemlje Tržaške, Goriške, Gradišanske, del Notranjske in Koroške ter slovensko in hrvaško Istro s Cresom in Lošinjem. Italijani so to območje dobili ob koncu prve svetovne vojne in jo poimenovali Venezia Giulia. Usoda etnično mešane Julijske krajine je bila ob koncu druge svetovne vojne nedorečena in so v začetku maja 1945 poleg slovenskih partizanov in enot 4. armade v večja mesta v njenem zahodnem delu prišli tudi zahodni zavezniki. Spor dvojne zasedbe Julijske krajine so rešili s kompromisom, ki je veljal do odločitve mirovne pogodbe in ki je razdelil Julijsko krajino po Morganovi črti med dve zasedbeni vojaški upravi, anglo-ameriško in jugoslovansko, na con A in B Julijske krajine (Troha, 1999, 294–295).

ORGANIZACIJA OZNE IN NJENIH PREDHODNIC

OZNA in njene predhodnice so delovale tudi zunaj jugoslovanskih meja. V navodilih poverjenika za narodno obrambo je bil tudi del, ki je pravil: "Zaradi očitnega razvoja mednarodnih zvez NOG nastaja nujnost in možnost organiziranja obveščevalne službe v inozemstvu. Zato je že sedaj nujno potrebno ustvariti enotno in močno organizacijo, ki je opravljala obveščevalno službo v inozemstvu in na okupiranem ozemlju ter kontraobveščevalno službo v NOVJ in na osvobojenem in neosvobojenem ozemlju." (Pučnik, 1996, 25–26).

OZNA je bila razdeljena na pet odsekov: prvi – odsek za tujino (OZNA I), drugi – odsek za obveščevalne službe (OZNA II), tretji – odsek za protiobveščevalno službo v vojski (OZNA III), četrti – odsek za evidenco (OZNA IV) in peti – odsek za varovanje ljudi, ki ga je predstavljala zaščitna enota (OZNA V) (Dornik Šubelj, 1999, 49–50; TNA, 13). Posebej pomemben je bil prvi odsek (OZNA I), ki je imel nalogo spremljati položaj v Istri in severni Italiji v zvezi s pričakovanimi reakcijami anglo-ameriških čet.

1 Gradivo britanskega vojnega ministrstva (War Office – WO) se danes nahaja v britanskem državnem arhivu (The National Archives – TNA). WO vsebuje veliko fondov iz časa druge svetovne vojne ter drugih obdobij, ki hranijo dokumente vojaške obveščevalne in protiobveščevalne dejavnosti, uprave vojaških operacij, vojaških vrhovnih štabov in misij ter vrhovnega štaba zavezniških sil (WO 204), kjer se nahaja gradivo, uporabljeno v tem prispevku. Glede delovanja zavezniških obveščevalnih služb med drugo svetovno vojno na območju Slovenije in Julijske krajine glej: Bajc, 2006.

Anglo-ameriški dokumenti so poročali, da je OZNA izvajala svoje aktivnosti v Italiji, Grčiji, Švici, Franciji in najverjetneje tudi Nemčiji z namenom zagotoviti obveščevalno delovanje nad jugoslovanskimi disidenti v emigraciji in zavezniško politiko do njih. Ujeti jugoslovanski agent OZNE je trdil, da je bila njegova naloga prodreti v tako imenovane protititoistične organizacije in tudi ugotoviti, koliko se zavezniške oblasti in obveščevalne službe zanimajo in koliko so vpletene v jugoslovanske zadeve (TNA, 13).

Anglo-Američani so ugotavljali, da so bili že pred nastankom OZNE pomembni jugoslovanski obveščevalni centri v Trstu, Milanu, Bologni, Padovi, Anconi. Z organizirano aktivnostjo so pričeli leta 1943, ko je deloval še VOS, po kapitulaciji Italije pa s pomočjo Anglo-Američanov in nove prozavezniške italijanske vlade na jugu Apeninskega polotoka. Po vsej jadranski obali so bili ustanovljeni obveščevalni centri, tako da je kmalu nastala učinkovita podtalna obveščevalna mreža po vsej Italiji. Major Tomo Perić² je bil vodja prve obveščevalne organizacije v Italiji (TNA, 5).

Ljuba Dornik Šubelj navaja, da je bil v okviru obveščevalnega dela VOS leta 1943 za delo v Italiji pristojen južnoprimorski center, kjer je bil Boris Ferlat-Bojan odgovoren za severno Italijo in Boris Cergoj-Tone za delo v srednji Italiji. Pred razpustitvijo VOS se je sektor za delovanje v inozemstvu imenoval sektor "Š". V Trstu je sektor "Š" vodila Milka Godnič-Vltava, v Vidmu Darinka Boškin, v Vicenzi Boris Ferlan-Bojan, v Milanu Jolanda Krajnik-Jelka in v Bologni Gabrijel Kumer-Danilo in Danica Kumer. Center obveščevalnega delovanja v Rimu je bil organiziran iz Ljubljane, vodil pa ga je dr. Franček Kos-Melhior, ki je natančno opisal svoje zveze in ugotovitve, ki so bile posledice njegovega obveščevalnega dela. Bil je dober prijatelj s Cirilom Kotnikom, vicekonzulom nekdanjega jugoslovanskega konzulata, zato je bil dobro obveščen o jugoslovanskem poslanstvu v Vatikanu. V času delovanja VOS so njegovi agentje zbirali predvsem vojaške podatke, kasneje pa so se osredotočili tudi na zbiranje političnih poročil.

Po razpustitvi VOS OF in po ustanovitvi oddelka za inozemstvo je prišlo do nekaterih kadrovskih sprememb, poleg tega pa so julija 1944 organizirali sedem centrov, označenih po abecedi. Po kapitulaciji Italije, 8. septembra 1943, in po osvoboditvi Rima, julija naslednjega leta, je ta postal pomembno zbirališče nasprotnikov NOG, med katerimi velja omeniti Cirila Žebota, Vojka in Radka Cotiča ter že omenjenega Cirila Kotnika. Poleg omenjenih je v Rim prihajalo vedno več Slovencev iz konfinacije in koncentracijskih taborišč z namenom vrniti se v Jugoslavijo (Dornik Šubelj, 1999, 19–26).

Protiobveščevalni oddelki ameriške vojske so poročali, da je imela OZNA agente po vseh večjih italijanskih

mestih, delovala pa je tudi pod okriljem albanske in češke vojaške misije ter drugih mednarodnih organizacij. V Italiji sta največ delovali OZNA I in OZNA II, medtem ko je bila OZNA III aktivna samo v Julijski krajini v vseh vojaških formacijah do ravni čete (TNA, 6).

Največ osumljenih oseb, češ da so agenti OZNE, je bilo trgovcev, poslovnežev, študentov in sindikalistov, med katerimi najdemo tudi srednješolske profesorje. Stotnik Davidson je poročal, da so agenti OZNE največkrat oblečeni v civilna oblačila, nosili naj bi modre klobuke, v žepih na srajcah pa so nosili nalivna peresa kot znak medsebojne identifikacije. Agenti OZNE I in II so bili oblečeni v civilna oblačila, medtem ko so agenti OZNE III nosili vojaške uniforme, kar pa ni vedno držalo (TNA, 14). Agenti oziroma sodelavci OZNE so po zavezniških podatkih mesečno zaslužili med 8.000 do 16.000 lir, še posebej dvojni agenti, ki so zaslužili okoli 20.000 lir mesečno. Zneski so se spreminjali glede na kakovost informacij, ki so jih posredovali (TNA, 7; TNA, 14).

Razvejenost OZNE v Italiji so Anglo-Američani razdelili na območje severne, srednje in južne Italije. V severnem delu, Julijski krajini, so bili najbolj aktivni Slovenci, medtem ko so bili v srednji in južni Italiji aktivnejši Srbi in Dalmatinci. V severni Italiji je bil poleg Trsta pomemben center OZNE v Milanu, kjer je bilo nastanjenih več Jugoslovancev, ki so delovali v ulicah Macedonio Melloni 44, Bocchetto 6 in Pastaloggia 28 pod poveljstvom Uga Krahla. Omenja se še agent "Milan", ki je vodil kurirsko zvezo v severni Italiji in deloval z brezžičnim radijskim oddajnikom (W/T). OZNA je v Milanu delovala tudi proti jugoslovanskim disidentom, ki so prišli v mesto iz številnih taborišč po Italiji (TNA, 8).

Na območju srednje Italije je bila aktivnost OZNE osredotočena v italijanskem glavnem mestu Rim, kjer je bil tudi povojni sedež OZNE za Italijo, ki ga je vodil dr. Smodlaka. Njen prvi center je bil na sedežu jugoslovanske ambasade v ulici Monti Parioli 20. Osumljeni sodelovanja z OZNO so bili poročnik Nikeroff, Tatjana Boruskaja, Sonja Germek, Branko Kachich, Nedežda Momchilovich, Branko Pejachevich, Alido Parenta, Jovan Stojanovich, Sulfikhan Pasic, Miroslav Sapina, Miodrag Vuckovic, Josip Kocich, Bogdan Vuksan, Dimitrije Jovanovich, Kuznan Sotirovic ter člana črnogorske OZNE Momcilo Golovic in Svetozar Radojevic. Omenjajo se še priimki osumljenih, kot so: Demirovic, Ciciliani, Antunac in Milatovic. Drugi obveščevalni center je bil pri Janku Soklicu v ulici Alpi 27, ki je deloval pod lažnim imenom Giovanni Poeti, z njim pa sta sodelovala Vida Lukovec ter Gordana Popovic, ki je v svojem stanovanju v ulici Vicenza organizirala skrivne sestanke sodelavcev OZNE. Tretji center je bil v ulici Quintino Sella, kjer je deloval Vuk Dragovic skupaj s poveljnikom OZNE v Rimu, dr. Smodlako (TNA, 4; TNA, 15, TNA, 13; TNA, 16).

2 Nekatera slovenska, hrvaška, srbska imena, priimki ter vzdevki in krajevna imena v prispevku so zapisani v originalni obliki, kot je ohranjena v dokumentih. V primeru osebe major Tomo Perić je verjetno mišljen major Tomo Perić.

V Neaplju je nekaj časa deloval ilegalni jugoslovanski konzulat, ki je organiziral obveščevalne aktivnosti v južni Italiji. Veliko skrb za zaveznike je OZNA povzročala s pošiljanjem agentov na Sicilijo, da bi se povezali s sicilskim separatističnim gibanjem (Movimento Separatista Siciliano). Po anglo-ameriških protiobveščevalnih podatkih naj bi Jugoslavija podpirala separatistično gibanje na Siciliji in tam pričela z organizacijo komunistične revolucije v Italiji. Domnevamo, da so bile aktivnosti OZNE v južni Italiji usmerjene predvsem v nadzor jugoslovanskih kraljevih politikov in nekdanjih četnikov, ki so tam delovali. Jadranska obala je bila zaradi slabega italijanskega nadzora zelo lahko dostopno območje za penetracijo agentov OZNE iz Dalmacije (TNA, 13; TNA, 17, TNA, 12).

V Bariju je bila OZNA aktivna od nastanitve jugoslovanske vojaške misije med vojno, ki jo je ob koncu tudi zapustila. Že v času vojne so zavezniški obveščevalni podatki poročali o podpolkovniku Pekitchu kot enemu glavnih organizatorjev obveščevalne dejavnosti. Povojni zavezniški podatki sporočajo, da je OZNA delovala v ulicah Garrubi 63 ter Abote Gimma 171, kjer je živel Artur Nikolic, ki so ga sumili organizacije trgovine z orožjem za podporo separatističnega gibanja na Siciliji. Glavna naloga OZNE na tem območju je bila eliminacija vseh tistih, ki so delovali proti Titu, in preprečitev njihove vrnitve v Jugoslavijo (TNA, 6).

Benetke so med vsemi italijanskimi mesti veljale za center protikomunističnega delovanja. OZNA je v tem mestu aktivno nadzirala švicarsko veleposlaništvo, saj so preko njega kraljevo usmerjene Jugoslovane pošiljal v Kairo in druga italijanska mesta (TNA, 18).

OZNA V JULIJSKI KRAJINI

Po koncu vojne so razmere v Julijski krajini narekivale intenzivno obveščevalno dejavnost OZNE in Anglo-Američanov. Razmah NOG in prisotnost Jugoslovanske armade v con B sta postavljali Julijsko krajino v poseben položaj, kar je vplivalo tudi na organizacijo OZNE. Poročila zahodnih zaveznikov so ugotavljala, da je bilo projugoslovansko gibanje v con A organizirano po modelu jugoslovanske uprave in je predstavljalo upravo v senci pod okriljem Ljubljane. Tako je bila OZNA v Julijski krajini zastopana tako kot drugje po Jugoslaviji – z vsemi svojimi odseki. V Julijski krajini sta bili nameščeni tudi dve brigadi OZNE, in sicer prva na današnji slovenski obali in druga v hrvaški Istri (TNA, 13; TNA, 10). Zahodni zavezniki so iz vseh svojih analiz ugotavljali, da je delovanje OZNE predstavljalo grožnjo zavezniški upravi in varnosti na območju Julijske krajine.

Tako anglo-ameriško protiobveščevalno poročilo navaja, da "OZNA ve, kaj hoče, in svoj cilj namerava tudi doseči. Nekateri uslužbenci OZNE so fanatični idealisti,

ki bi dali vse, da bi Jugoslavija ohranila dominacijo na področju Julijske krajine" (TNA, 6). Z veliko žalostjo so ugotavljali, da so tudi številni Italijani pripadali OZNI, predvsem tisti, ki so pobegnili iz Italije zaradi političnega ozadja ali zaradi zločinov, ki so ji zakrivali. Eden takih, Ettore Casagrande z Reke, naj bi z letalom odletel v cono B, kjer ga je OZNA privabila v svoje vrste, in podobno Pio Croce, ki je v cono B pobegnil pod lažnim imenom Mario Righi (TNA, 5).

V Gorici in okolici so osumljeni sodelavci OZNE delovali po ukazih Karla Kumseta in Borisa Mozine. Sestajali naj bi se v restavraciji Zvezda, kjer naj bi Zmag oziroma Zmagoslav³ zaposlil v OZNI okoli 240 ljudi. Med osumljeni najdemo osebe: Miroslav Cenik, Stojan Klemse, Franc Kante, Giovanni Vodopivec, Giovanni Graziani, Luigi De Carli, Giovanni Rinaldi, Mario Cerne in Virgilio Princic (TNA, 1, TNA, 2).

Tudi v Vidmu je imela OZNA razvito obveščevalno dejavnost in dobro razvejeno kurirsko mrežo, povezano s Trstom. Delovala je pod imenom Ufficio politico di collegamento Italo-Sloveno (UPCIS) pod poveljstvom tovariša "Mirka". Osumljenci so bili v večini italijanske narodnosti. Namen UPCIS je bil izvajanje obveščevalne dejavnosti proti vsem protijugoslovanskim organizacijam in zavezniškim obveščevalnim službam v Furlaniji in območju Červinijana (TNA, 8).

OZNA V TRSTU

Od vseh mest v Julski krajini je imel Trst najpomembnejšo vlogo za jugoslovansko NOG. Ljuba Dornik Šubelj piše, da je bil že leta 1944 v Trstu sedež četniškega gibanja vojvode Dobroslava Jevdjeviča, ki je imelo sedež v hotelu Continental. Skrbeli so za beg nekdanjih jugoslovanskih oficirjev v Švico. Istega leta je OZNO za Trst vodil Franc Špacapan-Črt skupaj s Cirilom Branisljem in s sodelavci OZNA I dr. Srečkom Košuto, Oskarjem Korcem in Dušanom Munihom-Darkom. V sekcijo OZNE za Trst so bile vključene tudi Milje, Koper in Tržič. Njihova glavna naloga je bila pridobivanje političnih podatkov o FNI (Fronto nazionale Italiana), PCI (Komunistična partija Italije), strankah v FNI, o italijanskem partizanstvu ter britanskih in ameriških vplivih na italijanske stranke (Dornik Šubelj, 1999, 73–76).

Protiobveščevalni podatki Anglo-Američanov nas opozarjajo, da je OZNA zaradi posebne vloge Trsta za NOG ob koncu vojne v njem organizirala svoj vrhovni štab, ki se je delil na štiri sektorje. V vsakem sektorju je delovala pod krinko številnih trgovskih in drugih organizacij, kot so Telegrafska agencija nove Jugoslavije (TANJUG), Rdeči križ, ki so bile neposredno podrejene OZNI v Ljubljani oziroma Beogradu. OZNA naj bi bila uspešna tudi zaradi sodelovanja z italijansko komunistično stranko Julijske krajine (Partito Comunista Giuli-

3 Najverjetneje se za imenom Zmag skriva narodni heroj Rastislav Delpin.

ano-PCG). Večina pripadnikov OZNE v Trstu je pripadala I. in II. odseku, medtem ko sta III. in IV. odsek delovala v jugoslovanski vojaški misiji in štabu 4. armade v Ajdovščini. Povezave naj bi imela tudi s Slovensko-italijansko antifašistično unijo (SIAU – Unione Antifascista Italo-Slovena-UAIS), za katero so delovali Bena Meze, Franc Saksida, Ivan Prkut in neki Tavcar. Takrat naj bi OZNO v Trstu vodil agent "Ivan". Kot poveljnik OZNE za Trst se septembra 1945 je omenjen "Zajec", novembra 1945 Rudi Grajf, leta 1946 pa Emilijo Sajn oziroma tovariš Jankovic (TNA, 1; TNA, 8).

OZNA je novembra 1945 razdelila tržaške sektorje na propagandni, informacijski oddelek, oddelek za predmestje Trsta, za center Trst, za obveščevalno dejavnost, protiobveščevalno dejavnost. V tej strukturi je igral pomembno vlogo še zvezni oficir za zvezo s Slovenijo, poveljnik OZNE za Koper, ter predstavnik tržaških antifašističnih organizacij UAIS in Gioventu Antifascista Triestina (GAT). Nekatere pomembne osebnosti naštetih oddelkov so bile: poročnica Metka, nadporočnica Cert, stotnik Stojanovic, poročnik Dušan Mogorovic, general Nerino Moro, major Suban, poročnik Danilo Bizziachi, poročnik Fulmine, Marcello Budda, Franc Stoka, nadporočnik Zdravko Span, stotnik Udovic ter imeni Miha in Sokol (TNA, 11, TNA, 8). Kot velik pristaš OZNE je omenjen dr. Marijan Mašera, ki naj bi bil tudi vpleten v nekatere zločine v Trstu.

Leta 1946 je bilo v Trstu po anglo-ameriških podatkih okoli 20.000 organiziranih komunistov, med katere niso šteli pripadnikov jugoslovanske mladinske komunistične organizacije (Savez komunističke omladine Jugoslavije – SKOJ). Več pisarn OZNE je delovalo v posameznih sektorjih in drugih slovenskih politično-vojaških organizacij, ki so imele sedež v večnadstropni stavbi v ulici Carducci 6, za katero naj bi delovalo okrog 1.400 ljudi, od katerih naj bi bilo okoli 600 članov Komunistične partije Jugoslavije (KPJ). Sedež OZNE je bil v tretjem nadstropju te stavbe. Tistega leta naj bi v Trst prišlo okoli 2.000 italijanskih komunistov, ki so protestirali proti zahodnim zaveznikom (TNA, 3; TNA, 9, TNA, 19).

OZNA je delovala v več centrih oziroma zbirališčih v Trstu, in sicer v hiši Marie Rose v ulici Roma 17/11, kjer naj bi delovalo 15 oseb. Vsi so bili Slovenci iz Ljubljane, Ajdovščine, Postojne in Gorice. Center obveščevalne dejavnosti je bil tudi v ulicah Roma 20, Ginnastica 55 (Villa Alessi), Caprin 7 ter Cicerone 5, kjer je bil sedež Rdečega križa. Dalje so omenjena še zbirališča: San Giusto Roiano, San Luigi, Servola, Monte Bello, San Giovanni, Scoglieto, SEA Garage v ulici Raffineria, Tabacco Exchange v ulici Montassini, v restavracijah in gostilnah Ai Due Rapi, Pordenone, Al Cavallino, Pescatore, Furlan, Zezlin ter v hotelih Continetal in Europa ter baru Stella Polare. Vsa naštetá zbirališča so označili na posebnem zemljevidu mesta Trst, ki je zaveznikom služil za boljšo orientacijo

na terenu. Poleg centrov in zbirališč je v tem mestu delovalo še veliko kurirjev in informatorjev, ki jim je poveljeval "Tratnik", čigar simbol je bil motor gilera (TNA, 5).

Med največkrat omenjenimi osumljenci in sodelavci OZNE v Trstu so bili:⁴ Marko in Zorka Lozic, Rade Cerkenik, Zdenko Colja, Marijan Silovich, Franjo Mihelelin, Giovanni Panjek, major Jaksetich, stotnik Morgera, Mihajlo Andric, Del Ponte Nerino, Dapcevic (brat Peka Dapčevića), Miro Kranjc, inženir Ogrizek, Jernej Poropat, Alois Kahol, Giuseppe Neri, Mario Pahor, Guido Tomasi, Milan Senic, major Zuran, Sebek Premurek – tovariš Morava, Jure Schmitzberger, Stanko Povh, Faustin Vrekar, Petar Guberina, Albin Narberger, Maria Renato, Ido Marusic, Francesco Volk, Ana Scappa, Bogdan Stoka, Hugero Zanon, Marija Albert, Ferdo Kosmaver, Simo Rajkovic, Sada Mikac, Marta Pahor, Janko Nanut, Alessandro Kovacevic, Francesco Neffat, Giusto Massarotti, Vittorio Matkovic, Anton Ukmar, Dina Slatic, Luciana Duimovic, Emilio Tronconi, Giulio Lizzul. Anglo-Američani so ugotavljali, da so skoraj vsi Jugoslovani, ki pridejo v Trst in druga italijanska mesta onstran Morganove črte, sodelavci OZNE. Težko bi rekli, da je bila večina osumljencev agentov OZNE, saj je bilo veliko sumničenj in analiz pretiranih in posledica strahu pred vsem, kar je bilo slovanskega. Poleg seznamov osumljenih sodelovanja z OZNO so Anglo-Američani hranili veliko podatkov o obveščevalnih šolah OZNE (spy schools), od njihovih lokacij do učnih programov in vstopnih selekcijskih pogojev (TNA, 3; TNA, 18; TNA, 20; TNA, 8).

Leta 1947 je OZNA izvedla sistemizacijo in reorganizacijo delovnih mest, kar je pomenilo nastanek novih referatov, hkrati se je razširilo delo II. odseka, ki je istega leta postal oddelek. Trst je ostal domena I. odseka OZNE (UDBE), ki je še naprej aktivno delovala v novonastali tržaški krizi (Pučnik, 1996, 130).

SKLEP

Anglo-Američani so takoj po vojni skrbno nadzorovali delovanje vseh nasprotnikov nove Italije, ki še vedno ni imela določene meje z Jugoslavijo. Natančneje so analizirali organizacijo, dejavnosti, cilje in vlogo vseh osumljenih sodelavcev OZNE v vseh večjih italijanskih mestih, še posebej pa v Julijski krajini. Strah pred komunizmom jim je velikokrat zameglil dejanske predstave o dejavnosti nekaterih Slovencev in drugih Jugoslovancev, povezanih z OZNO. Veliko anglo-ameriških podatkov je temeljilo na pomanjkljivi obveščenosti in prenašanih analizah nekaterih obveščevalnih poročil.

Glede na vse zbrane zavezniške analize so ti ugotavljali, da aktivnosti OZNE v Italiji niso predstavljale velike grožnje, saj so večjo nevarnost predstavljale njene dejavnosti v Julijski krajini. (TNA, 6).

4 Našteti osumljenci so osebe, ki so najpogostejše navedeni v dokumentih, sicer pa avtor hrani obširnejše sezname osumljenih v Trstu in na območju celotne Italije. Glede zapisanih imen in priimkov glej op. 2.

ANGLO-AMERICAN REPORTS ON THE OPERATION OF OZNA IN THE VENEZIA GIULIA AND ITALIAN CITIES IN THE PERIOD BETWEEN THE END OF WORLD WAR II AND 1947

Blaz TORKAR

Military Museum of Slovenian Armed Forces, SI-1210 Ljubljana Šentvid, Koščeva 6

e-mail: blaz.torkar@mors.si

SUMMARY

The article presents the Anglo-American views and information on the operations of OZNA (Department for the Protection of People) in Italy, where agents had been sent by the organization's predecessors as early as 1943. The author analyzed the files of the British ministry of defence, focusing on counter-intelligence data of the supreme headquarters of the allied forces.

From the end of the war through 1947, OZNA developed an efficient intelligence network in all larger Italian towns, in particular in the region of Venezia Giulia and the town of Trieste. Its operations were mostly concealed within numerous organizations, institutions, and associations, while its main aim was to prevent the intelligence gathering and interventionist operations of Yugoslav dissidents and western intelligence operations in Italy trying to undermine the new Yugoslav regime. The majority of suspected agents were said to be posing as traders, entrepreneurs, students, union workers, and secondary school teachers. In Venezia Giulia and Trieste the intense operations involved all OZNA sections, while its organizational structure was the equivalent of that in Yugoslavia.

The Anglo-Americans divided the operations of OZNA in Italy into the northern, central, and southern areas, where mostly agents of the first section were active. The information of the allies was frequently based on scarce data and misguided perceptions of OZNA operations. The Anglo-American reports came to the conclusion that the operations of OZNA in Italy, with the exception of those in Venezia Giulia, did not pose a threat to their influence.

Key words: intelligence and counter-intelligence, OZNA, CIC, cold war, Venezia Giulia

VIRI IN LITERATURA

TNA – The National Archives, nekdanji Public Record Office, London.

TNA, 1 – TNA, WO 204/12784, Security Intelligence Liaison Office, nedatirano.

TNA, 2 – TNA, WO 204/12784, Secret Police – OZNA, 3. 9. 1945.

TNA, 3 – TNA, WO 204/12784, Activities of OZNA in Trieste, 29. 9. 1945.

TNA, 4 – TNA, WO 204/12786, AFHQ Liaison Office, 14. 12. 1945.

TNA, 5 – TNA, WO 204/12823, Stroke on the Nape: The Special Mark of the OZNA, September 1945.

TNA, 6 – TNA, WO 204/12823, Counter Intelligence Corps, Naples Detachment, Zone VI, US Army, 14. 12. 1946.

TNA, 7 – TNA, WO 204/12823, Brief on the Yugoslav Intelligence Service – OZNA, nedatirano.

TNA, 8 – TNA, WO 204/12823, Yugoslav Intelligence Services Operating in Italy, nedatirano.

TNA, 9 – TNA, WO 204/12823, The Communist Battle for Trieste, 17. 9. 1946.

TNA, 10 – TNA, WO 204/12823, Counter Intelligence Corps, Territorial Organization, nedatirano.

TNA, 11 – TNA, WO 204/12833, Appendix A, 27. 11. 1945.

TNA, 12 – TNA, WO 204/12823, Interrogation of Milan Mihael, December 1945 – March 1946.

TNA, 13 – TNA, WO 204/12871, Brief Preliminary Interrogation of OZNA Suspects, 7. 3. 1946.

TNA, 14 – TNA, WO 204/12871, OZNA Agents, 19. 7. 1946.

TNA, 15 – TNA, WO 204/12871, Rome Area Allied Command, Office of the AC, US Army, 11. 2. 1947.

TNA, 16 – TNA, WO 204/12871, Known and Suspect Agents of OZNA now believed operating in Italy, 13. 8. 1946.

TNA, 17 – TNA, WO 204/12871, Counter Intelligence Services Operating in Italy, nedatirano.

TNA, 18 – TNA, WO 204/12871, Notes on OZNA, nedatirano.

TNA, 19 – TNA, WO 204/12871, Activities of OZNA, 26. 9. 1945.

TNA, 20 – TNA, WO 204/12871, Counter Intelligence Corps, Rome Detachment, Zone V, US Army, 20. 1. 1947.

Bajc, G. (2006): Operacija Julijska krajina: severovzhodna meja Italije in zavezniške obveščevalne službe (1943–1945). Koper, Založba Annales.

Dornik Šubelj, L. (1999): Oddelek za zaščito naroda za Slovenijo. Ljubljana, Arhiv Republike Slovenije.

Pučnik, J. (ur.) (1996): Iz arhivov slovenske politične policije. Ljubljana, Veda.

Troha, N. (1999): Komu Trst, Slovenci in Italijani med dvema državama. Ljubljana, Modrijan.